
О. В. СКРИПНЮК

**РОБІТНИЧИЙ УКРАЇНСЬКОЇ
АКАДЕМІЧНОЇ ПРАВОВОЇ НАУКИ
(До 90-річчя академіка НАН України,
почесного директора Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України Ю. С. Шемшученка)**

14 грудня 2025 р. виповнилося б 90 років видатному українському вченому в галузі правознавства та державознавства, заслуженому діячу науки і техніки України (1995), лауреату державної премії України в галузі науки і техніки (2004), лауреату премії імені Д. З. Мануїльського (1991) та премії М. П. Василенка (1998) НАН України, лауреату премії імені Ярослава Мудрого НАПрН України та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (2014), доктору юридичних наук (1979), професору (1985), академіку НАН України (1992), академіку НАПрН України (1993), Почесному ректору Київського університету права НАН України (2006), Почесному директору Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України (з 2021) Юрію Сергійовичу Шемшученку.

Юрій Сергійович народився 14 грудня 1935 року в м. Глухові Сумської області в родині робітника-маляра. Батько мав хист до мистецької творчості, і це очевидно справило великий вплив на естетичне виховання та розуміння світу майбутнього доктора, про-

---

© СКРИПНЮК Олександр Васильович – директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, віцепрезидент Національної академії правових наук України, академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор

фесора, академіка та любов його до художнього слова та живопису. Досить рано померла його мати і Юрій Сергійович став напівсиротою. Разом зі старшим братом він доглядав за молодшою сестрою, виконував різні домашні обов'язки. Як дитина війни, він відчув на собі лихоліття тієї пори, як і всі його ровесники. Про це він неодноразово згадував у своїх біографічних творах. Взагалі він є патріотом своєї глухівської батьківщини. В своїх історичних екскурсах він багато писав про минуле Глухова попередніх століть, про буремне ХХ століття та сьогодення. Він багато зробив для увічнення пам'яті своїх відомих земляків. І Глухів також з пошаною ставився і ставиться до свого знаного земляка. Ю. С. Шемшученко удостоєний звання Почесний громадянин міста Глухова.

Юрій Сергійович учнем прагнув стати істориком і мріяв про навчання на історичному факультеті. Але доля внесла корективи в його плани. Після закінчення середньої школи в 1954 р. Юрій Сергійович служив в авіації радянської армії на посаді механіка з авіаційного озброєння. Після демобілізації в 1957 р. вступив на юридичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Після закінчення ВЗО у 1962 р. згідно з одержаним призначенням працював помічником прокурора Глухівського району, а з 1964 р. – прокурором Липоводолинського району Сумської області. З 1966 р. він своє професійне майбутнє пов'язує з академічною юридичною наукою, організації та розвитку якої вчений віддано служив 60 років. Його науковий стаж започаткувала аспірантура Інституту держави і права АН УРСР. У 1969 р. молодого вченого обрано на посаду молодшого наукового співробітника Інституту, а наступного року він успішно захистив кандидатську дисертацію на тему «Забезпечення законності в діяльності місцевих органів радянського державного управління засобами прокурорського нагляду». На цей період припадає початок його активної громадської діяльності. Ю. С. Шемшученка обирають депутатом місцевих органів самоврядування (районної ради депутатів трудящих), групаторгом відділу та членом партбюро Інституту.

Початок наукового поступу Юрія Сергійовича припадає на другу половину 60-х років ХХ ст. – нетривалий період демократизації суспільства перед наступом неосталінізму. В центрі наукових інтересів Ю. С. Шемшученка опиняються проблеми законності в діяльності державних та місцевих органів влади, діяльність органів прокуратури. Згодом виходить його перша монографічна праця

у співавторстві. Після цього він зосереджує свою увагу на вивченні проблеми захисту і збереження навколишнього середовища. Його голос на захист навколишнього середовища вагомо звучатиме на національних та міжнародних наукових екологічних форумах.

Ю. С. Шемшученко досліджує різні аспекти правової охорони природи, її форм і стандартів, питання юридичної відповідальності, ефективності екологічного законодавства, раціонального використання господарських земель і лісового фонду, водних та інших природних ресурсів, питання екологічної експертизи тощо.

У 70-80-х роках Юрій Сергійович самостійно й у співавторстві друкує низку монографічних праць, які заклали на перспективу теоретичні основи галузі екологічного права. Підсумком розробки ним екологічної проблематики став захист у лютому 1979 р. докторської дисертації на тему «Державне управління охороною навколишнього середовища».

У другій половині 80-х років виходять комплексні монографічні дослідження вченого «Державне управління охороною навколишнього середовища в союзній республіці» (1990) та «Правові проблеми екології» (1989).

В цей період розробку еколого-правових проблем в Україні ще більше актуалізувала Чорнобильська катастрофа, яка змусила міжнародне співтовариство через її глобальні наслідки по-новому подивитися на проблеми ядерної безпеки. Ю. С. Шемшученко у цей час очолює міжінститутську групу фахівців НАН України з підготовки проекту Закону «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи». Теоретичні розробки Ю. С. Шемшученка цього періоду стосувалися перспектив розвитку ядерного законодавства, цивільно-правової відповідальності за ядерну шкоду, впливу Чорнобиля на розвиток сільського господарства та ін.

У ХХІ ст. учений спрямовує свої пошуки на вирішення найновітніших викликів, що постали перед людством. Розроблені ним теоретичні положення були викладені у монографічних та енциклопедичних виданнях. Серед них слід назвати колективні монографії «Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права» (2008), «Доктринальні проблеми екологічного, земельного, аграрного та господарського права» (2013), академічний курс «Екологічне право України» (2005, 2008), «Екологічна енциклопедія» (2006) та ін. Вчений координує роботу

над проєктом Екологічного кодексу України (робочу групу з розробки якого він очолював).

Поряд з екологічними аспектами досліджень у галузі міжнародного права для академіка Ю. С. Шемшученка, за його власним визначенням, постали проблеми міжнародного морського і космічного права. У сфері морського права його наукові інтереси сягають питань раціонального використання ресурсів Світового океану, організації морського правопорядку, правових проблем морської господарської діяльності, міжнародного співробітництва у використанні Чорного та Азовського морів тощо. У сфері національного та міжнародного права він працює над вдосконаленням космічного законодавства, мирного і безпечного використання космічного простору та його охорони, питаннями відповідальності в міжнародному космічному праві, міжнародного космічного співробітництва. Він виступає координатором дослідження проблем космічного права, очолюючи Міжнародний центр космічного права при Президії НАН України.

Вже з другої половини 70-х років минулого століття характерною рисою монографічних праць Ю. С. Шемшученка стає міжгалузевий характер досліджень на межі екологічного, аграрного, державного, адміністративного, міжнародного, порівняльного права та інших галузевих знань. Це значною мірою визначалося змінами суспільно-політичного розвитку, його кар'єрним зростанням – завідуванням відділами та директором Інституту.

Переосмислення ідеологічних стереотипів і догм у галузі держави і права, що дісталися у спадок від командно-адміністративної системи, в другій половині 80-х років сприяло розвитку в Інституті досліджень проблем демократизації політичної системи, правової держави, формування ринкових механізмів тощо.

Проголошення державного суверенітету та незалежності України зумовило дослідження теоретико-методологічних та конституційних засад українського державотворення, сучасного українського конституціоналізму, становлення та розвитку парламентаризму, модернізації державної влади та ін. Юрій Сергійович стає учасником всіх організаційних форм конституційного процесу незалежної України. За його наполяганням до чинного Основного Закону України було внесено чимало фундаментальних положень екологічного спрямування, зокрема щодо права кожного на здоро-

ве доквілля, вільний доступ до екологічної інформації, стосовно особливого режиму права власності на природні ресурси.

Ю. С. Шемшученко – співавтор багатьох проєктів законів незалежної України. Він був керівником багатьох фундаментальних науково-дослідних проєктів з проблем державотворення та правотворення.

З-під пера Юрія Сергійовича виходять праці з проблем історії та теорії держави і права, екологічного, космічного, європейського, міжнародного права та порівняльного правознавства. Він розробляє питання методології сучасного праворозуміння, побудови демократичної, правової, соціальної держави і громадянського суспільства, реформування та розвитку правової системи, систематизації та гармонізації законодавства і практики його застосування, сучасної судово-правової реформи та ін. Його авторству належить близько 1000 наукових праць, серед яких 50 індивідуальних та колективних монографій.

Багатогранність та багатоплановість теоретичних пошуків Ю. С. Шемшученка визначаються не лише його науковими міждисциплінарними, міжгалузевими інтересами, а й організаторськими здібностями. Під його керівництвом були реалізовані фундаментальні проєкти: 6-томна «Юридична енциклопедія (1996–2004)», 10-томна «Антологія української юридичної думки» (2002–2005), 3-томна «Енциклопедія міжнародного права» (2014–2019), 4-томне «Космічне законодавство країн світу» (2001–2006), 20-томна «Велика українська юридична енциклопедія» (видається з 2016 р.)

Ю. С. Шемшученко є засновником Національної академії правових наук України, засновником і першим ректором Київського університету права НАН України, засновником і першим Головою спілки юристів України, засновником і першим Президентом Української асоціації політологів. Він був членом Секції суспільних наук Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки, протягом 1994–2004 рр. очолював Комісію з питань громадянства при Президентові України, був радником Голови Верховної Ради України, з 1998 р. очолював Міжнародний центр космічного права НАН України. Він був головою Ради з координації фундаментальних правових досліджень НАН України, головою Комісії з історії права при Президії НАН України, керував Відділенням екологічного, господарського та аграрного права Національної академії правових наук України, підтримував тісні

зв'язки з відповідними державними органами, що дало змогу органічно поєднувати академічні наукові дослідження з актуальними потребами практики.

Один із найважливіших сучасних напрямів досліджень академіка Ю. С. Шемшученка – проблеми історії, становлення та розвитку юридичної науки, правового статусу й удосконалення правового регулювання діяльності Національної академії наук України. Всі попередні наукові напрацювання в цій галузі були акумульовані у проєкті Закону України «Про наукову та науководослідну діяльність», у проєкті Закону України «Про Національну академію наук України», у розробленні яких він брав участь, та монографіях «Правовий статус Національної академії наук України: до 95-річчя створення НАН України» (2013), «Національна академія наук України: правові засади організації та діяльності. До 100-річчя Національної академії наук України» (2018), підготовлених під його керівництвом.

У свій час керівниками двох провідних наукових установ у галузі держави і права – академіками НАН України Ю. С. Шемшученком та В. Я. Тацієм – з урахуванням новітніх досягнень юридичної науки та міжнародного досвіду була розроблена Концепція розвитку юридичної науки і освіти в Україні.

Наукова, науково-організаційна і дослідницька діяльність Ю. С. Шемшученка є багатогранними. Тривалий час Юрій Сергійович був експертом Ради Європи з екологічного права, членом Міжнародного арбітражного суду ООН у Гаазі, членом Комісії України у справах ЮНЕСКО, членом Міжнародної ради з права навколишнього середовища, членом Комісії екологічного права міжнародного союзу захисту природи. Він обраний почесним членом Інституту правових досліджень Польської академії наук, членом Міжнародної академії порівняльного права, членом Міжнародної академії екологічного права, обирався Послом Миру.

Його заслуги перед наукою отримали визнання та високу оцінку як в Україні, так і за її межами. За внесок у розвиток юридичної науки та активну участь в державному та суспільному житті Ю. С. Шемшученко нагороджений орденами князя Ярослава Мудрого V–I ступенів, орденом «За заслуги» III ступеня, Почесною грамотою Верховної Ради України, Почесною грамотою Кабінету Міністрів України, багатьма нагородами та відзнаками міністерств і відомств України, академічними та церковними нагородами.